

Ref. No./SU/BOS/Humanities/542

Date :19/07/2023

To,

1. The Principal,
All Concerenced Affiliated
Colleges/Institutions,
Shivaji University, Kolhapur

2. The Head,
All Concerenced Department,
Shivaji University, Kolhapur

Subject : Regarding syllabi of M. A. & M.R.S. Part II (sem. III & IV) degree programme
under the Faculty of Humanities as per National Education Policy, 2020 (NEP)

Sir/Madam,

With reference to the subject mentioned above I am directed to inform you that the University authorities have accepted and granted approval to the revised syllabi, equivalence and nature of question paper of M. A. & M.R.S. Part II (Sem. III & IV) under the Faculty of Humanities as per National Education Policy, 2020. (NEP)

English	Hindi	Marathi	Sanskrit	History
Sociology	Economics	Political Science	Russian	M.R.S.
Bhasha Proudyogiki	Criminal and Forensic Psychology	Clinical Psychology	Counselling Psychology	Industrial Psychology

This syllabi shall be implemented from the academic year 2023-24 onwards . A soft copy containing the syllabus is attached herewith and it is also available on university website www.unishivaji.ac.in (Online Syllabus).

For students of Distance Education this syllabi be implemented from the academic yerar 2023-24.

You are therefore, requested to bring this to the notice of all students and teachers concerned.

Thanking you,

Yours faithfully

(Dr. S. M. Kubal)
Dy. Registrar

Encl : As above

Copy to,

For Information and necessary action.

Dean, Faculty of Humanities.	Computer Center/I. T. Cell.
Chairman, B.O.S./Ad-hoc Board under faculty of Humanities.	Eligibility Section.
Director, Board of Examinations & Evaluation	P. G. Seminar Section.
Appointment Section A & B	Distance Education Section.
M. A. Exam. Section.	Affiliation Section (T. 1 & T 2)
P. G. Admission Section.	

SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR

Accredited by NAAC 'A++' Grade

CHOICE BASED CREDIT SYSTEM WITH MULTIPLE ENTRY AND MULTIPLE EXIT OPTION IN THE POSTGRADUATE DEGREE PROGRAMMES

Syllabus for

M. A. Part – II

SANSKRIT

(Regulations in accordance with National Education Policy 2020
to be implemented from Academic Year 2023-24 onwards)

Shivaji University, Kolhapur

Syllabus

Second Year Master of Arts (M. A. Part – II) Course Structure for (Level-8)

With Multiple Entry and Multiple Exit option

(To be implemented from the Academic Year 2023-24)

(Choice Based Credit System (CBCS) with MEME in accordance with NEP)

Class: M.A. Part – 2

M.A. Sanskrit
SEMESTER - III
COURSE NO. - 09
COURSE NAME – साहित्यशास्त्र

Credits: 04 Total

Teaching Hours: 60

उद्दिष्टे:

१. संस्कृत साहित्यशास्त्राचा परिचय करून घेणे.
२. संस्कृत साहित्यशास्त्रातील रस भाव संकल्पना समजून घेणे.
३. साहित्याचा रसास्वाद व समीक्षा करता येणे.
४. रस भाव परिपूर्ण साहित्य निर्मिती क्षमता विकसित करणे.

फलिते :

१. संस्कृत साहित्याचा परिचय होतो.
२. संस्कृत साहित्यातील रस भाव संकल्पना समजतात.
३. साहित्याचा रसास्वाद व समीक्षा करता येते.
४. रस भाव परिपूर्ण साहित्य निर्मिती क्षमता विकसित होते.

अनुक्रमांक	घटक नाव	अध्यापन तासिका	श्रेयांक
१	साहित्यदर्पण अध्याय ६ श्लोक क्र. १ ते ८०	१५	१
२	साहित्यदर्पण अध्याय ६ श्लोक २२३ ते ३३७	१५	१
३	भरतनाट्यशास्त्र अध्याय ६ (रसाध्याय)	१५	१
४	भरतनाट्यशास्त्र अध्याय ७ (भावाध्याय)	१५	१
एकूण		६०	४

Suggested Books/Readings:

१. आचार्य शेषराजशर्मा रेग्मी, साहित्यदर्पणम्, चौखम्बा कृष्णदास अकादमी, वाराणसी, सप्तदश संस्करण, २०१९

२. बाबूलाल शुक्ल शास्त्री, श्री भरतमुनिप्रणीत नाट्यशास्त्र प्रथम भाग, चौखम्बा संस्कृत संस्थान, वाराणसी, २०२०

३. शालिग्राम शास्त्री, साहित्यदर्पण, मोतीलाल बनारसीदास, दिल्ली.

४. र. प. कंगले, प्राचीन काव्यशास्त्र, मौज प्रकाशन गृह, मुंबई

Note: Teachers are free to use any relevant books/ articles/ e-resource if needed.

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

प्रश्न १ – बहुपर्यायी प्रश्न (एकूण दहा)	१० गुण
प्रश्न २ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ३ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ४ - आवश्यक तेथे स्पष्टीकरणात्मक टीपा देऊन भाषांतर करा. (पाच पैकी तीन)	३०
गुण	

अंतर्गत मूल्यमापन	२० गुण
-------------------	--------

M.A. Sanskrit
SEMESTER - III
COURSE NO. - 10
COURSE NAME – मेघदूतम्

Credits: 04 Total

Teaching Hours: 60

उद्दिष्टे:

१. कवि कालिदासांच्या साहित्यकृतींचा परिचय करून देणे.
२. मेघदूतात आलेले संस्कृत साहित्यातील निसर्गवर्णन अभ्यासणे.
३. मेघाच्या प्रवासवर्णनातून प्राचीन भारतीय भौगोलिक स्थितीचे अवलोकन करणे.
४. मेघदूतावरील उपजीव्य काव्याचे अध्ययन करणे

फलिते:

१. कवि कालिदासांच्या साहित्यकृतींचा परिचय होतो.
२. मेघदूतात आलेले संस्कृत साहित्यातील निसर्गवर्णन अभ्यासतात.
३. मेघाच्या प्रवासवर्णनातून प्राचीन भारतीय भौगोलिक स्थितीचे अवलोकन करतात.
४. मेघदूतावरील उपजीव्य काव्याचे अध्ययन करतात.

अनुक्रमांक	घटक नाव	अध्यापन तासिका	श्रेयांक
१	कालिदास जीवन आणि ग्रन्थसंपदा	१५	१
२	पूर्वमेघ	१५	१
३	उत्तरमेघ	१५	१
४	मेघदूतावरील उपजीव्य काव्य: मेघदूत : (अनुवाद) शांता शेळके	१५	१
एकूण		६०	४

Suggested books/ Readings:

१. वि.वा. हडप, संपूर्ण कालिदास कथा, रिया पब्लिकेशन, कोल्हापूर, २०१३
२. किंजवडेकर रा. द., मेघदूत (बोरवणकर रा. ग. भाषांतरीत), चित्रशाळा प्रकाशन, पुणे.
३. Prafulla Kumar Mishra & Nibedita Pati, Meghadootam in the eyes of the Commentators, Pratibha Prakashana, New Delhi, 2016.
4. शांता शेळके, महाकवि कालिदासाचे मेघदूत, मेहता पब्लिशिंग हाउस, पुणे, २००९.

Note: Teachers are free to use any relevant books/ articles/ e-resource if needed.

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

प्रश्न १ – बहुपर्यायी प्रश्न (एकूण दहा)	१० गुण
प्रश्न २ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ३ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ४ - आवश्यक तेथे स्पष्टीकरणात्मक टीपा देऊन भाषांतर करा. (पाच पैकी तीन)	३०
गुण	
अंतर्गत मूल्यमापन	२० गुण

M.A. Sanskrit

SEMESTER - III

COURSE NO. - 11

COURSE NAME – श्रीमद्भगवद्गीता शाङ्करभाष्य साङ्ख्ययोग

Credits: 04 Total

Teaching Hours: 60

उद्दिष्टे:

१. श्रीमद्भगवद्गीतेतील सांख्य आणि योग तत्त्वज्ञानाचा परिचय करून देणे.
२. गीताविहित स्वधर्म संकल्पना समजून घेणे.
३. संतुलित जीवनाची द्वंद्वविमुक्त जीवनाक्रमासाठी मार्गदर्शन करणे.
४. व्यक्तिमत्व विकास साधणे.

फलिते:

१. श्रीमद्भगवद्गीतेतील सांख्य आणि योग तत्त्वज्ञानाचा परिचय होतो.
२. गीताविहित स्वधर्म संकल्पना समजून घेतात.
३. संतुलित जीवन आणि द्वंद्वविमुक्त जीवनाक्रमासाठी मार्गदर्शन होते.
४. व्यक्तिमत्व विकास साधतो.

अनुक्रमांक	घटक नाव	अध्यापन तासिका	श्रेयांक
१	योग तत्त्वज्ञान श्लोक १ ते ३०	१५	१
२	स्वधर्माचरण श्लोक ३१ ते ३८	१५	१
३	साङ्ख्य तत्त्वज्ञान श्लोक ३९ ते ५३	१५	१
४	स्थितप्रज्ञता श्लोक ५४ ते ७२	१५	१
एकूण		६०	४

Suggested Books/ Readings:

१. श्रीमद्भगवद्गीता शाङ्करभाष्यसहित, गीताप्रेस, गोरखपूर.

२. गोयन्दका हरि कृष्णदास, श्रीमद्भगवता, गीताप्रेस, गोरखपूर, २००९

३. दांडेकर शं. वा., सार्थ ज्ञानेश्वरी, वारकरी शिक्षण संस्था, आळंदी देवाची, २०१९.

Note: Teachers are free to use any relevant books/ articles/ e-resource if needed.

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

प्रश्न १ – बहुपर्यायी प्रश्न (एकूण दहा)	१० गुण
प्रश्न २ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ३ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ४ - आवश्यक तेथे स्पष्टीकरणात्मक टीपा देऊन भाषांतर करा. (पाच पैकी तीन)	३०
गुण	
अंतर्गत मूल्यमापन	२० गुण

M.A. Sanskrit

SEMESTER - III

COURSE NO. - 12

COURSE NAME – पातञ्जलयोगदर्शन व्यासभाष्य समाधिपाद

Credits: 04 Total

Teaching Hours: 60

उद्दिष्टे:

१. योगदर्शनाचा परिचय करून देणे.
२. चित्तवृत्तींचे निरीक्षण व समग्र आकलन करून देणे.
३. चित्तस्थैर्याचे उपाय व अंतराय समजून घेणे.
४. व्यक्तिमत्त्व विकास साधणे.

फलिते:

१. योगदर्शनाचा परिचय होतो.
२. चित्तवृत्तींचे निरीक्षण व समग्र आकलन होते.
३. चित्तस्थैर्याचे उपाय व अंतराय समजून घेतात.
४. व्यक्तिमत्त्व विकास साधतो.

अनुक्रमांक	घटक नाव	अध्यापन तासिका	श्रेयांक
१	योगपरिचय	१५	१
२	समाधि परिचय आणि प्रकार	१५	१
३	योगातील अन्तराय	१५	१
४	चित्तवृत्तिनिरोध आणि त्याचे फल	१५	१
एकूण		६०	४

Suggested Books/ Readings:

१. Shrivastava, Suresh Chandra, Patanjali Yogadarshana of Maharshi Patanjali along with Vyasabhashya, Chaukhamba Surabharati Prakashan, Varanasi, 2011.
२. ब्रह्मलीन मुनि, पातञ्जलयोगदर्शन व्यासभाष्यसहित, चौखम्भा प्रकाशन, वाराणसी, २०१४.
३. भट्टाचार्य श्रीरामशंकर, पातञ्जलयोगदर्शनम्, भारतीय विद्या प्रकाशन, २०२१.
४. शास्त्री राकेश, पातञ्जलयोगसूत्रम्, चौखम्भा ओरियण्टालिया प्रकाशन, वाराणसी.

Note: Teachers are free to use any relevant books/ articles/ e-resource if needed.

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

प्रश्न १ – बहुपर्यायी प्रश्न (एकूण दहा)	१० गुण
प्रश्न २ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ३ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ४ - आवश्यक तेथे स्पष्टीकरणात्मक टीपा देऊन भाषांतर करा. (पाच पैकी तीन)	३०
गुण	
अंतर्गत मूल्यमापन	२० गुण

M.A. Sanskrit

SEMESTER - IV

COURSE NO. – 13

COURSE NAME – संस्कृत साहित्याचा इतिहास

Credits: 04 Total

Teaching Hours: 60

उद्दिष्टे:

१. संस्कृत साहित्याचा समग्र परिचय करून देणे.
२. विविध साहित्य प्रकारांचे अवलोकन करणे.
३. संस्कृत साहित्यावर आधारित चिकित्सात्मक व समीक्षात्मक साहित्याचे अध्ययन करणे.
४. संस्कृत ग्रंथसंपदेच्या व्याप्तीविषयी सामान्यज्ञान करून देणे.

फलिते:

१. संस्कृत साहित्याचा समग्र परिचय होतो.
२. विविध साहित्य प्रकारांचे अवलोकन करतात.
३. संस्कृत साहित्यावर आधारित चिकित्सात्मक व समीक्षात्मक साहित्याचे अध्ययन करतात.
४. संस्कृत ग्रंथसंपदेच्या व्याप्तीविषयी सामान्यज्ञान होते.

अनुक्रमांक	घटक नाव	अध्यापन तासिका	श्रेयांक
१	आर्ष महाकाव्ये, पुराण	१५	१
२	स्मृतिग्रन्थ	१५	१
३	काव्य	१५	१
४	नाट्य	१५	१
एकूण		६०	४

Suggested Books/ Readings:

१. करंभेळकर विनायक वामन, संस्कृत साहित्याचा सोपपत्तिक इतिहास, श्री शारदा प्रकाशन, नागपूर, १९९३.
२. गुप्ता पुष्पा, संस्कृत साहित्य का विषद इतिहास, ईस्टर्न बुक लिंकर्स, दिल्ली, प्रथम संस्करण, १९९४.
३. गैरोला वाचसपति, संस्कृत साहित्य का इतिहास, चौखंबा विद्याभवन, वाराणसी, १९६०.

Note: Teachers are free to use any relevant books/ articles/ e-resource if needed.

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

प्रश्न १ – बहुपर्यायी प्रश्न (एकूण दहा)	१० गुण
प्रश्न २ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ३ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ४ – विवेचक परिच्छेद लिहा . (पाच पैकी तीन)	३०
गुण	

अंतर्गत मूल्यमापन	२० गुण
-------------------	--------

M.A. Sanskrit

SEMESTER - IV

COURSE NO. – 14

COURSE NAME – अभिज्ञानशाकुन्तलम्

Credits: 04 Total

Teaching Hours: 60

उद्दिष्टे:

१. दशरूपक परिचय करून देणे.
२. नाट्य रसास्वाद व समीक्षा अवगत करून देणे.
३. अभिज्ञानशाकुन्तलातील नाट्यतंत्र समजून घेणे.
४. विद्यार्थ्यांच्या मनाची संवेदनक्षमता विकसित करणे.

फलिते:

१. दशरूपक परिचय होतो.
२. नाट्य रसास्वाद व समीक्षा अवगत होते.
३. अभिज्ञानशाकुन्तलातील नाट्यतंत्र समजून येते.
४. विद्यार्थ्यांच्या मनाची संवेदनक्षमता विकसित होते.

अनुक्रमांक	घटक नाव	अध्यापन तासिका	श्रेयांक
१	दशरूपक परिचय	१५	१
२	अभिज्ञानशाकुन्तलातील नाट्यतंत्र	१५	१
३	सूक्ष्म अध्ययन १ ते ४ अड्क	१५	१
४	स्थूल अध्ययन ५ ते ७ अड्क	१५	१
एकूण		६०	४

Suggested Books/ Readings:

१. वि.वा. हडप, संपूर्ण कालिदास कथा, रिया पब्लिकेशन, कोल्हापूर, २०१३

२. भट गो. के., संस्कृत नाट्यसृष्टी, कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, २०२३

३. वाळिंबे, रा. शं, सुयोग प्रकाशन, अमरावती, २०१८.

४. शास्त्री शिवराज, कालिदास अभिज्ञानशाकुंतल, मेहरचंद, लाछमनदास पब्लिकेशन, नवी दिल्ली

Note: Teachers are free to use any relevant books/ articles/ e-resource if needed.

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

प्रश्न १ – बहुपर्यायी प्रश्न (एकूण दहा)	१० गुण
प्रश्न २ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ३ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ४ - आवश्यक तेथे स्पष्टीकरणात्मक टीपा देऊन भाषांतर करा. (पाच पैकी तीन)	३०
गुण	

अंतर्गत मूल्यमापन	२० गुण
-------------------	--------

M.A. Sanskrit
SEMESTER - IV
COURSE NO. – 15
COURSE NAME – अष्टाध्यायी तिङन्त परिचय

Credits: 04 Total

Teaching Hours: 60

उद्दिष्टे:

१. पाणिनीविरचित अष्टाध्यायी ग्रंथाचा परिचय करून देणे.
२. संस्कृत व्याकरणातील नियमबद्ध वैज्ञानिक मांडणीचा अभ्यास करणे.
३. लकार संकल्पनेचे समग्र आकलन करून देणे.
४. विद्यार्थ्यांमध्ये विश्लेषणात्मक विचारक्षमतेचा विकास करणे.

फलिते:

१. पाणिनीविरचित अष्टाध्यायी ग्रंथाचा परिचय होतो.
२. संस्कृत व्याकरणातील नियमबद्ध वैज्ञानिक मांडणीचा अभ्यास होतो.
३. लकार संकल्पनेचे समग्र आकलन होते.
४. विद्यार्थ्यांमध्ये विश्लेषणात्मक विचारक्षमतेचा विकास होतो.

अनुक्रमांक	घटक नाव	अध्यापन तासिका	श्रेयांक
१	अष्टाध्यायी संरचना परिचय माहेश्वरसूत्राणि, धातू-गण-पद-परिचय	१५	१
२	दश लकार परिचय सार्वधातुक-आर्धधातुक- लकार-परिचय	१५	१
३	परस्मैपदी धातू अजन्त, हलन्त	१५	१
४	आत्मनेपदी धातू अजन्त, हलन्त	१५	१
एकूण		६०	४

Suggested Books/Readings:

१. दीक्षित पुष्पा, प्रकरणनिर्देशसमन्वित अष्टाध्यायीसूत्रपाठ, ज्ञानभारती पब्लिकेशन, दिल्ली, २००९
२. त्रिपाठी, मालवीय, वामनजयादित्यविरचिता काशिका, तारा बुक एजन्सी, वाराणसी, १९८६.
३. दीक्षित पुष्पा, अष्टाध्यायी सहजबोध, प्रतिभा प्रकाशन, दिल्ली, २०१६

४. ashtadhyayi.com Application

Note: Teachers are free to use any relevant books/ articles/ e-resource if needed.

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

प्रश्न १ – बहुपर्यायी प्रश्न (एकूण दहा)	१० गुण
प्रश्न २ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ३ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ४ – विवेचक परिच्छेद लिहा . (पाच पैकी तीन)	३०
गुण	
अंतर्गत मूल्यमापन	२० गुण

M.A. Sanskrit
SEMESTER - IV
COURSE NO. – 16
COURSE NAME – तन्त्रयुक्ति

Credits: 04 Total

Teaching Hours: 60

उद्दिष्टे:

१. आयुर्वेद ग्रंथाची रचना समजून घेणे.
२. आयुर्वेद ग्रंथातील शब्दांचे भावार्थ, अनुक्त आणि गूढार्थ समजून घेणे.
३. आयुर्वेदोक्त श्र्लोकांच्या योग्य अर्थापर्यंत जाण्यासाठी वाक्याची योजना समजून घेणे.
४. आजच्या काळात संशोधन करण्यासाठी आवश्यक असणाऱ्या ग्रंथाच्या मूळ अर्थाचे आकलन करून घेणे व नवीन संशोधनाला दिशा देणे.

फलिते:

१. आयुर्वेद ग्रंथाची रचना समजते.
२. आयुर्वेद ग्रंथातील शब्दांचे भावार्थ, अनुक्त आणि गूढार्थ समजतो.
३. आयुर्वेदोक्त श्र्लोकांच्या योग्य अर्थापर्यंत जाण्यासाठी वाक्याची योजना समजते.
४. आजच्या काळात संशोधन करण्यासाठी आवश्यक असणाऱ्या ग्रंथाच्या मूळ अर्थाचे आकलन करून घेऊन नवीन संशोधनाला दिशा मिळते.

अनुक्रमांक	घटक नाव	अध्यापन तासिका	श्रेयांक
१	तंत्रयुक्ती - व्युत्पत्ती, व्याख्या, प्रकार, महत्त्व यासह विविध ग्रंथकारोक्त तंत्रयुक्तीचे सविस्तर विवेचन	१५	१

२	अनुक्त अर्थज्ञान - ग्रंथातील अनुक्त अर्थाचे ज्ञान करून देणाऱ्या ताच्छिल्यादि सतरा प्रकारांचे समग्र वर्णन	१५	१
३	शास्त्रार्थ- शास्त्राचे अर्थ लावण्याच्या सप्तविध कल्पना व अर्थाश्रय यांचे समग्र वर्णन.	१५	१
४	तंत्र गुण दोष - ग्रंथाची गुणवत्ता वाढविणे व ग्रंथ वैशिष्ट्यपूर्ण करण्यासाठी वापरण्यात येणाऱ्या निरनिराळ्या शैलीचा अभ्यास	१५	१
एकूण		६०	४

Suggested Books/Readings:

१. किर्णीगे अनघा शशिकांत, तंत्रयुक्ती - वाक्य योजना अर्थयोजना, प्रारूप प्रकाशन, कोल्हापूर, २०२३
२. यादव, शर्मा, चरक संहिता, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी, २००९.
३. यादव, शर्मा, सुश्रुत संहिता, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी, २००९.
४. यादव, शर्मा, अष्टांग संग्रह, चौखम्बा प्रकाशन, वाराणसी, २००९.
५. कंगले र.प., कौटिलीयम् अर्थशास्त्रम्, महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृति मंडळ, मुंबई, १९८२.

Note: Teachers are free to use any relevant books/ articles/ e-resource if needed.

प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी

प्रश्न १ – बहुपर्यायी प्रश्न (एकूण दहा)	१० गुण
प्रश्न २ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	
प्रश्न ३ - अन्तर्गत विकल्पांसह दीर्घोत्तरी प्रश्न	२०
गुण	

प्रश्न ४ – विवेचक परिच्छेद लिहा . (पाच पैकी तीन)

३०

गुण

अंतर्गत मूल्यमापन

२० गुण
